

Key words: intertextuality, paratextuality, title, prototext, lyrics, metatext, Ukrainian authorship of 1920s.

Людмила Скорина

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫЕ ЗАГОЛОВКИ В УКРАИНСКОЙ ПОЭЗИИ 1920-Х ГОДОВ: ТИПОЛОГИЯ И ФУНКЦИИ

В статье проанализированы особенности функционирования интертекстуальных заголовков в украинской поэзии 20-х годов XX века. Объектом исследования стали произведения М. Драйхмары, Н. Зерова, В. Полищука, М. Рыльского, М. Семенко, В. Сосюры, П. Тычины, П. Филиповича и др. В процессе анализа была предпринята попытка сформировать классификацию интертекстуальных заголовков. Выяснено, что интертекстуальные заголовки в лирике выполняют те же функции, что и обычные, но центральными являются две функции – диалогизующая / коммуникативная / и игровая.

Ключевые слова: интертекстуальность, паратекстуальность, заголовок, лирика, прототекст, метатекст, украинская литература 1920-х годов.

УДК 821.161. 2'09: 82 – 343 “20”

Наталія Чухонцева
(Херсон)

НАРАТИВНІ ДИСКУРСИ У РОМАНІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК «МАГНАТ»

У статті аналізується нарративна специфіка роману Галини Пагутяк «Магнат», де виділяються три нарративні дискурси: інтертекст, який складають цитати та ремінісценції із творів головного героя – Яна Щасного Гербурта, розповідь його ритуального двійника Северина Никловського, а також подані курсивом у дужках авторські коментарі. Всі ці дискурси експлікують мотив двійництва і формують авторський неоміф у дусі концепції Поля Рікера, викладеної у книзі «Сам як інший».

Ключові слова: нарратив, дискурс, міф, міфологема, двійництво, архетип, неоміф.

Творчість лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка Галини Пагутяк, яку І. Бондар-Терещенко влучно назвав «найтаємничішою авторкою сьогодення» [2, с. 85], привертає увагу дослідників своєю невичерпною загадковістю, а відтак можливістю різноманітних інтерпретацій [1, 2, 3 та ін.]. Її роман «Магнат» (2014) має дуже оригінальну нарративну структуру, але досі не вивчався у цьому аспекті, що дає підстави вважати тему нашої статті актуальною.

Ми ставимо мету з'ясувати нарративну специфіку роману Галини Пагутяк «Магнат» шляхом аналізу основних нарративних дискурсів.

На нашу думку, книга Поля Рікера «Сам як інший» може бути «ключем» до з'ясування задуму роману «Магнат», сутності та ролі у ньому наскрізного мотиву двійництва, репрезентованого в усіх нарративних дискурсах твору. «Замість післямови» до українського видання цієї книги опубліковано записи бесід перекладача Костянтин Сігова з автором під назвою «Свідчення та палімпсест». Ось як пояснив французький учений сенс поняття «свідчення», яке посідає центральне місце у його праці: «Воно означає, передусім, свідчення очевидців про події, його формула: «Я був присутній при цьому». Повернення уваги до подієвого боку історії – повернення до теми свідчень» [12, с.425]. Насамкінець він висловив таку думку: «Покликання України сьогодні мені уявляється пов'язаним із загальною цивілізаційною справою – відновленням після катастроф XX століття «європейського палімпсесту»» [12, с. 433].

Одним із таких «європейських палімпсестів» є доля та літературна спадщина польського й українського гуманіста, дипломата, політика, письменника, видавця Яна Щасного Гербурта (1567-1616). Під заголовком «Есе про Гербурта» Галина Пагутяк зробила такий запис у щоденнику: «Вести в культурний обіг бодай одне забуте ім'я – добра справа. Особливо, коли відчуваєш містичний зв'язок з людиною, якої давно нема, але образ її тривожить, часом втішає, як найліпший приятель, допомагає, надає твоєму життю сенсу. Буває так, що це треба робити з обов'язку, але харизма тієї особи обволікає, зачаровує, дух її заволодіває твоїм тілом на добре чи на зле Як я розумію цих одержимих. Вони вже не самотні. Вони перебувають в єдиному полі, де часу не існує» [9, с. 165]. Ян Щасний Гербут був зображений як епізодичний персонаж у її романі «Слуга з Добромиля», але авторка відчула внутрішню потребу написати такий твір, де він був би головним героєм. Здійснила вона свій намір у вельми оригінальний спосіб. «Єдиний міф, який я хотіла би перенести у дійсність, це мій Слуга з Добромиля. Хочу, щоб люди знали, що він існує. Вчора він повернувся у мій новий роман. Це додасть іншого акценту начебто історико-біографічному тлу, дуже пристойному, без містики» [9, с. 183]. На нашу думку, в «Магнаті» історико-біографічне тло дійсно «дуже пристойне», але не без містики. Це – не традиційний біографічний твір, а саме «палімпсестна історія», яка фрагментарно проявляється у складному плетиві наративів та різних мотивів, серед яких є і містичні.

У романі виділяються три наративні дискурси: інтертекст, який складають цитати та ремінісценції з творів Гербурта, розповідь його ритуального двійника Северина Никловського, а також подані курсивом у дужках авторські коментарі.

Поль Рікер висловив думку, що ймовірним місцем «хіазму між історією і художнім вимислом» є наративна ідентичність і поставив питання про те, «чи не вважаємо ми людські життя придатнішими для сприйняття, коли вони інтерпретуються як історії, розказані про них іншими людьми» [12, с. 139].

Образ оповідача Галині Пагутяк довелося вигадати, оскільки свідчень очевидців про сумний фінал життя неординарної історичної особистості не збереглося. Авторка пов'язала цей образ з наскрізним у романі мотивом двійництва. «В езотеричній традиції і в поетичній мові двійник – потойбічний «близнюк» людини, тінь, його друге, істинне «я», причому це друге «я» може бути як світлим, «денним», так і темним, «нічним» (Супер-Его та Ід у термінології фрейдизму)» [14, с.120]. До цього слід додати, що в сучасній художній літературі та науці двійництво не завжди пов'язується з потойбіччям, та й інтерпретується ширше: як духовна спорідненість, побратимство, посестринство чи, навпаки, – як антитетична пара чи результат роздвоєння особистості [наприклад, див. : 5]. Поруч із цим нерідко актуалізується і традиційне уявлення про двійника : «Істота, яка незримо супроводжує людину від народження до смерті. Зазвичай двійники ховаються від усіх до тих пір, поки «господарям» не приходить час умерти. Тоді вони з'являються перед своїми «господарями» та їхніми родичами, причому схожість з «оригіналами» у них настільки повна, що родичі іноді приймають двійника за саму людину» [14, с.119]. Можливо, саме це уявлення породило давній звичай польської шляхти залучати до похоронного ритуалу «живу парсуну» небіжчика: схожа на нього людина в його одязі супроводжувала тіло до моменту поховання, що, напевне, мало перешкодити появі інфернального двійника.

У романі Галини Пагутяк «Магнат» таку роль на похоронах головного героя зіграв далекий родич його дружини, зубожілий і бездомний волинський шляхтич Северин Никловський, що породило складні психологічні колізії у його душі – у деяких моментах аж до втрати відчуття самоідентичності. Перебування у замку, куди потрапив у останні два місяці життя господаря, надзвичайно довга підготовка до похоронної містерії (Ян Щасний Гербут помер 31 грудня, а похований у квітні), участь у ритуалі перетворюються для нього на складний шлях пізнання «іншого в собі» і «себе в іншому», який триває аж до кінця твору, коли читач переконується, що не тільки зовнішня подібність зумовила їхнє «двійництво».

Наративна ідентичність оповідача в романі досягається психологічною достовірністю, помірною архаїзацією мови, використанням характерної для західноукраїнської шляхти

кінця XVI – початку XVII століття лексики та фразеології. Северин уміє читати і писати польською мовою, але говорить зазвичай українською, іноді пересипаючи її латинізмами, зокрема афоризмами з латиномовних творів. Хоча він не одержав систематичної освіти, але трохи обізнаний з античною, середньовічною і ренесансною літературами, бо завжди мав потяг до «почитання книжного».

На початку твору з розповіді Северина, спостережливого і наділеного екстрасенсорними здібностями, постає велична і трагічна візія: «Здавалося, ясновельможний цієї зимової непритомної ночі обирав між життям і смертю, та я знав, що не духи життя і смерті стоять по обидва боки його ложа, ангел темний по праву руку і ангел світлий по ліву змагаються за його душу. <...> Остання битва і останній диспут мужа вченого, що давно вже не мав змоги подискутувати у своєму смутному вигнанні» [10, с. 5]. Одразу після цього подається авторський коментар: «(АК: Цей фрагмент тексту нагадує характерний тип ренесансного діалогу – змагання за душу. За душу можуть змагатися Ангел з Чортом, або Цнота з Фортуною, або інші альтернативні персонажі. Як буде видно далі, така суперечка відбувалася в реальному житті пана Яна Щасного Гербурта, коли він сидів у Вавельській вежі, ту суперечку він описав у автобіографічному діалозі «Геркулес слов'янський». Перед смертю Ян Щасний ще мав вибір. Далі, як ми знаємо, такого вибору вже не буде»)» [10, с. 5]. Цей коментар має не тільки інформативно-просвітницьку мету, а й спрямований на те, щоб заінтригувати читача недовомками і туманними натяками, що надає творові певних рис історичного детективу.

Уже сама назва автобіографічного діалогу вказує на самоідентифікацію Гербурта. Як зауважив Поль Рікер, важливими є надбані ідентифікації. «Ідентифікація з героїчними постатями чітко вказує на цю сприйняту *іншість*, але ця *іншість* є водночас вже латентно наявною в самому акті ідентифікації стосовно цінностей, які призводять до того, що ми ставимо «причину» вище за власне життя; певний елемент лояльності, лоялізму інкорпорується таким чином до складу характеру і спонукає його до вірності, а отже до самодотримання. Полюси ідентичності тут сходяться. <...> Таким чином, до рис характеру інтегруються аспекти ціннісного вибору, які визначають етичний аспект характеру в аристотелівському значенні цього терміна» [12, с. 148]. Ціннісний вибір Гербурта цілком прозорий і засвідчує, що він, як і міфічний Геркулес, репрезентує архетип героя-рятівника. Северинові ж притаманні лояльність, покірність долі, пасивність. Здавалось би, немає нічого, що могло б єднати таких різних осіб, але це не так.

Северин щиро захоплюється магнатом не тільки тому, що той дозволив йому жити у своєму маєтку на повному утриманні. Оповідач високо цінує людські якості, вченість і літературний талант Гербурта, навіть подумки порівнює його з Овідієм Назоном, вважаючи, що, як і римський поет, він «жертва інтриг і наклепів» [10, с. 6]. У наративний дискурс Северина знову вклинюється авторський коментар: «(АК: Після помилування королем Гербурт офіційно пробував два роки під домашнім арештом в Добромилі, хоч насправді його ув'язнення тривало аж до смерті. Можливо, оповідач децю романтизує ситуацію і його порівняння Гербурта з Овідієм не зовсім коректне. Та, мабуть, він тут має на увазі лише образ інтелектуала-вигнанця, роль якого обрав собі Гербурт після ролі Геркулеса. Я радила б читачеві не приймати на віру все, що каже оповідач. Його погляди будуть змінюватися ще не раз, і це основний двигун цієї книжки)» [10, с. 6]. Обрані героями ролі стають частинами «близнюкового неоміфу» Галини Пагутяк.

Дискурс Северина не лінійний, а мозаїчний, позбавлений хронологічної і логічної послідовності (відповідно до химерного плину пам'яті), має характер психологічної інтроспекції, своєрідної сповіді перед самим собою і Богом: «Ніхто моїх думок не вчитає, яке то щастя: мати бодай щось, що ніколи не зможе відібрати хтось інший. Навіть Господь. Він знає, як я люблю Його і як Йому довіряю, і сього доста, аби думки мої завше були свободні» [10, с. 8]. Найперше, що згадує Северин, сидючи вночі біля вмираючого, це вечерю, коли магнат, уже відчувши наближення смерті, спробував висловити свій душевний біль від самотності, нестачі щирої любові до нього: «Не забуду, як пан Ян Щасний обвів нас

поглядом, налитим ущертъ тугою, так ніби хотів спитати: чи є хтось поміж вас, хто мене любить не як магната, не як кривого, а як рівного собі» [10, с. 8]. Водночас оповідач відзначив: «Те питання не могло нас стосуватися, бо ми були ніхто супроти чоловіка, що сидів колись поряд з королями і князями, чужоземними послами й біскупами. Воно було звернене до минулого, яке завжди мало майбутнє, і так багато обіцяло, і так мало дало насправді. І сказав його ясновельможність ось що:

– Розіслав я книгу про дружбу й приятелів, що скомпонував сам з думок людей, котрих вони шанують більше, ніж мене.

То прозвучало гірко й з докором і означало те саме: чи хтось справді мене любив колись, чи любить досі?» [10, с. 8-9]. В авторському коментарі повідомляється, що йдеться про збірку афоризмів та історій «Про дружбу і приятелів», укладену Гербуртом після ув'язнення, коли від нього відвернулися колишні приятелі [10, с. 11]. Северин у романі не переповідає фактів з біографії Гербурта (цю функцію виконує «всезнаючий автор»), а висловлює інтуїтивні здогади, досить-таки вірогідні психологічні спостереження. Оповідач наділений образним мисленням, яскравим прикладом якого є метафора, яка характеризує погляд: «налитий ущертъ тугою».

Северин звик у житті пливати за течією. На початку твору йому притаманний навіть комплекс меншовартості. Цей «не то гість, не то причепа» [10, с. 8], як він себе характеризує, зазвичай сидить у кутку (де, як він стверджує, і є його «скромне місце») та спостерігає за подіями, не беручи в них активної участі, а також згадує й аналізує своє минуле (це ознаки меланхолійного психотипу). Оповідь його про власне життя позбавлена хронологічної послідовності й у фрагментарних дискурсах розкидана по всьому тексту. Северин мріяв одержати гарну освіту, але натомість йому, як старшому синові у шляхетській родині, довелося служити у війську, а молодшого сина, який не мав ні прагнення, ні здібностей до навчання, батько відправив учитися. Галина Пагутяк тут актуалізує Сковородинську ідею про необхідність вибору «сродної» праці. Представники шляхти у Речі Посполитій були позбавлені права на такий вибір: вони мали або служити у війську, або займатися сільським господарством. Якщо хтось уже не міг воювати за станом здоров'я і втратив маєток, то ставав «зайвою людиною», яка могла якось існувати лише з чужої ласки. Саме таке лихо спіткало Северина: поки він воював, брат його розорився і помер, за борги довелося продати одне із двох сіл, що дісталися їм у спадщину, а друге село знищили татари. Жінка оповідача, втікаючи від нападників, утонула в болоті, а їхній син-одинак на той час уже одружився і жив у приймах. Повернувшись на попелище, Северин продав землю і вирушив до сина з надією, що матиме притулок у його родині, проте відчув себе там зайвим. Він вирішив розпочати нове життя і помандрував шукати допомоги у можновладців, щоб купити село і там дожити віку. Северин приєднався до купецької валки, віддавши свою скриньку з грошима і документами на збереження отаманові, але дорогою на них напали розбійники. Коли він опритомнів, то побачив навколо себе тільки трупи. Ледве живого і майже голого Северина підібрав заможний селянин Яць Якимів, підлікував, зодягнув і порадив звернутися за допомогою до Гербурта.

Магнат прихильно прийняв нещасного, повіривши у щирість його розповіді, наблизив до себе, вів з ним бесіди, дозволив користуватися своєю бібліотекою. Присутність «приблудного шляхтича» скрашувала його самоту, але головне, що Гербурт відчув у ньому споріднену душу, хоча й не відшліфовану високою освітою. Северин вірив у загробне життя, а також у те, що воно може виявитися кращим, ніж земне, але на підсвідомому рівні жалкував за своїм благодійником аж настільки, що той йому наснився і покликав за собою у пивницю, де у труні лежало тіло, вже мало схоже на магната. Вказавши на мерця, він запитав: «Ану, чи вгадає вашмосць, хто з нас справжній?» і «всімхнувся якось криво» [10, с. 30]. Напевне, це був інфернальний двійник. Коли Северин прокинувся і зайшов до магнатової опочивальні, то побачив, що маршалок, секретар і всі слуги сплять, та вжахнувся, кинувши погляд на ліжку, де мав лежати Гербурт: «На ліжку не було нікого!» [10, с. 30]. Оповідачеві притаманне не тільки містичне ясновидіння, а й схильність до лунатизму, що

виявляється у нього в моменти душевних потрясінь. Коли нарешті приїхала магнатова дружина з двома маленькими доньками та своїм покровителем – каштеляном Максиміліаном Пшерембським, маршалок відпустив на відпочинок Северина, який разом із писарем допомагав йому розбирати папери й ховати під замок найцінніше майно. Та не вдалося бідному шляхтичу виспатися тої ночі. Северин прокинувся від холоду, світла і крику. Виявилось, що у сомнамбулічному стані він вийшов зі своєї кімнати і перелякав охоронця, який подумав, що це привид Гербурта і так зарепетував, що розбудив усіх. Людей, що збіглися, маршалок заспокоїв, пояснивши, що перед ними сновида, а не душа небіжчика. Охоронець виправдовувався тим, що заїжджий шляхтич і ясновельможний дуже схожі. Северин почувався, «як Лазар, воскреслий з гробу, що не тямить, як він опинився у світі живих» [10, с. 49]. Він згадує: «Траплялося се зі мною і раніше, коли був дитиною, і один раз після смерті вітця, коли слуги знайшли мене на цвинтарі по слідах в снігу й привели назад» [10, с. 49]. Й одразу після цього зізнання оповідача з'являється авторський коментар: «(АК: Очевидно, випадок з батьком прояснює повторний вияв лунатизму в оповідача, що загалом припиняється в дорослому віці. Смерть людини, що була опорою Северина, та сама пора року...)» [10, с. 49-50].

Маршалок увечері приніс Гербуртів одяг і попросив Северина надіти його та вранці вийти на ганок, коли катафалк і карети з родичами небіжчика вирушатимуть до Добромиля. Побачивши «живу парсуну» свого чоловіка, магнатова вдова зомліла. Через два дні Северина знову попросили надіти Гербуртове вбрання і відправили до Добромиля, де брат Яна Миколай умовив його зіграти роль «живої парсуни» заради пам'яті покійного і за дуже високу плату. Оповідач мусив погодитися, бо опинився у безвихідному становищі.

У романі є алюзії, пов'язані з міфічним образом Голема (у тлумаченні цього слова превалює семантика незавершеності, неповноцінності: з іврити його перекладають як «необроблений, сирий матеріал» чи просто «глина»). У гірському монастирі, куди Северин пішов висповідатися і помолитися перед тим, як зіграти роль небіжчика, чернець Василь показав йому рештки глиняної ляльки, яку колись виліпив за наказом магната, але розбив, бо злякався, що може стати причетним до великого гріха – чаклунства. Оповідач замислюється над тим, чи не уподібнюється він цій ляльці. Северин ще не здогадується, що в ньому Гербурт цінував людину, яка тягнеться до знань, має допитливий розум, не здатна чинити зло та інтуїтивно намагається вдосконалюватися. «Самобудівництво особистості», яка відчувала себе «незавершеною», неминуче мало розпочатися поруч з високодуховним інтелектуалом, яким був Ян Щасний. Його вплив на Северина не обірвала смерть, оскільки той перечитує твори свого благодійника, згадує їхні розмови.

«Через самобудівництво особистості, формування її внутрішнього мікрокосму людина може зробити так, щоб факт смерті виявився не кінцем, а вінцем життя. Людина на рівні здобуття самодостатності особистості кидає виклик небуттю, протиставляючи нігілізмові смерті креативність благодаті» [6, с.41], – стверджує Сергій Кримський. Світло Гербуртової благодаті осяяло скромну постать його ритуального двійника, який намагався духовно наблизитися до інтелектуала-гуманіста, внаслідок чого і відбулася диспозиція в самоідентифікації оповідача. Певну роль у цій диспозиції зіграла і його зустріч зі Слугою з Добромиля на хрестинах онуки Яця, де обидва стали хрещеними батьками, що має символічне значення. Друга їхня зустріч відбулася у храмі, куди Северин зайшов помолитися у переддень похоронного ритуалу. Він із жалем дивився на нерухому бджолу, не то мертву, не то завмерлу, яку підібрав на торговиці. Помітивши це, Слуга з Добромиля підійшов і оживив її своїм диханням. Цей епізод теж має символічне значення: оповідач замислюється над діалектикою життя і смерті, а також над тим, як важко бути «вічним слугою» (навіть не у прямому, а в переносному сенсі). Таким чином, Северин уже усвідомлює необхідність позбутися психологічної залежності від тої ролі, яку йому належить зіграти на похороні Гербурта.

Наступного дня у проповіді перед заупокійною службою чернець відзначив добрі діяння магната, осудив його недругів і на завершення вимовив слова, які вразили оповідача

подібністю до його власних думок: «Тепер він, як Йов на попелищі, як Йона в череві кита – у своїй безвиході. Дивіться, він колись був богатирем, Геркулесом, що міг потримати небо на своїх плечах, а тепер нидіє між мурів, і ніч довга і темна видається йому вічною. Надіявся на себе, надіявся на приятелів, з якими зложив обітницю вірності, де вони тепер? А відтак хоч і не кликав він Господа, бо не смів, зневажаючи свою слабкість, але Господь знає, коли прийти, бо сяє йому в темряві діамант цноти, що не дасть заблукати» [10, с. 242]. Після згадки у проповіді про «діамант цноти», який є рятівним для людських душ, у Северина ніби відкрилося нове дихання: «Все скінчилось: для ясновельможного Гербурта і для його тіні. Я відчував полегкість і навіть радість від незнаного досі почуття свободи. Такого я не відчував, коли вирушив у далеку дорогу, яка урвалася в Добромили» [10, с. 244].

Розглянувши ініціальні та поховальні обряди різних народів, Мірча Еліаде дійшов такого висновку: «Отже, смерть вважається найвищою ініціацією, початком нового, духовного буття» [4, с. 104]. Граючи роль небіжчика, який був неординарною особистістю, Северин зазнав благотворного впливу його духовної аури і (за аналогією до ініціального обряду, в якому імітувалися смерть і воскресіння) ніби народився заново. «Від однієї релігії до іншої, від однієї гнози чи мудрості до іншої стародавня тема «другого народження» збагачується новими значеннями, що іноді радикально змінюють життя» [4, с. 107]. Роман «Магнат» є переконливим підтвердженням цієї думки.

Кінцівка твору має містично-символічний характер. Перед від'їздом із Добромиля Северин вирішив попрощатися зі своїм «двійником»: «Мусив мене нарешті відпустити, як-не-як я прожив ще чотири місяці за нього, носив його одержу, навіть перстень. Їв за нього і пив, молився... Ніхто не повірить, але так воно й було. Коли ти стаєш тінню, то часом можеш собі більше дозволити, ніж її господар» [10, с. 249]. Гербурт сам покликав його через легкі заслони, які коливались від вітру, лише символічно відділяючи цей світ від того. Северин побачив його в білому хітоні у товаристві так само зодягнутих осіб, чиї обличчя здавалися дивно знайомими. Прибульцеві вони дали чашу з тим напоєм, який уживали самі. «Як тільки я випив зі своєї чаші, всередині моєї голови відгорнулася ще одна запона, і я почув докірливий голос, що йшов просто з мого серця: «Якби ти прожив своє життя по-іншому, Северине Никловський, то знав би їх усіх». А потім пролунало визнання: «Сеї чоловік, може, й не потрапить витлумачити «Бенкет» Платона, але колись опиниться у незгіршому товаристві» [10, с. 249-250].

Наостанок «двійники» вимовили слова, які містять код близнюкового міфу: «Прощавай, брате!» – «Прощавай і ти, брате!» [10, с. 250]. Така кінцівка твору не є штучно надуманою. У творах Яна Щасного Гербурта українців неодноразово названо «братами». Будучи католиком, він захищав право людей на вільний вибір релігії, виступав проти насильницького впровадження церковної унії. Наприклад, у публіцистичному трактаті «Розмисел про народ руський» Ян Щасний Гербурт стверджував, що «колотнеча, яку почали з народом руським, братами й кривими нашими, вона ніби рана в серце, котра, хоч би й найменша була, приносить смерть» [13, с. 465]. У «Слові многоцінному», де вміщено переклад цього трактату на сучасну українську мову, наведено також цитату з Гербуртової письмової відповіді на погрозу Перемишлянського єпископа (єпископа) піддати його прокляття: «При кривді шляхетного народу руського, з якого я і дружина моя взяли свою кров, буду стояти з такою Божою поміччю, як мене вчить право... Коли я проти будь-якого порушення права готовий покласти свою силу і здоров'я, тим більше я готовий ним важити на боці такого великого і шляхетного народу, з якого і кров маю і якому тепер діється безправ'я» [13, с. 465]. Усе це дає підстави стверджувати, що не тільки герой роману, а й історичний Ян Щасний Гербурт міг назвати «братом» православного українця.

Основний оповідач Северин Никловський виявляє себе не стільки у дії, скільки у мовленні, у процесі якого окреслюються характери (і його покійного благодійника, і його власний, а також інших персонажів). У цьому дискурсі домінує художній стиль. Авторський дискурс (аббревіатура АК розшифровується як «автор книги»), незважаючи на «нелінійність» і фрагментарність, наближений до науково-публіцистичного стилю. Він відіграє роль

«паралельної історії» щодо оповіді Северина. Мозаїчно розкидані в обох цих дискурсах цитати і ремінісценції з творів Гербурта утворюють «текст у тексті», який виконує функцію самохарактеристики головного героя.

Таким чином, наскрізний мотив двійництва у трьох наративних дискурсах трансформується, розростається, вбираючи у себе уламки близнюкових міфів, міф про Голема, традиційні бінарні опозиції, несподівані паралелі з історії світової культури та концептуалізується як духовна спорідненість, побратимство. З усього цього вибудовується авторський неоміф у дусі теорії Поля Рікера, викладеної у книзі «Сам як інший». Роман Галини Пагутяк «Магнат», безумовно, потребує подальшого вивчення у багатьох аспектах, зокрема і крізь призму наратології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюх А. Поетика самопізнання (за романом Галини Пагутяк «Слуга з Добромиля») / А. Артюх // Антипролог : зб. наук. праць, присвячених 60-річчю члена-кореспондента НАН України Миколи Сулими. – К. : ВД «Стилос», 2007. – С. 469-478.
2. Бондар-Терещенко І. Українські упирі – найкращі у світі? // Бондар-Терещенко І. Культпросвіток: літ.-крит. статті / І. Бондар-Терещенко. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2010. – С. 85-87.
3. Джугастрянська Ю. Радісна пустеля Галини Пагутяк / Ю. Джугастрянська // Літературна дефіляда: сучасна українська критика про сучасну українську літературу. – К.: Темпора, 2012. – С. 31-48.
4. Еліаде М. Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і андрогін. Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / М. Еліаде. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 116 с.
5. Ільницький М. Поєдинок із собою : проблема двійництва в «Поєдинку» І. Франка та «Двійнику» Ф. Достоєвського / М. Ільницький // Слово і Час. – 2006. – № 8. – С. 18-27.
6. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С. Кримський. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. – 718 с.
7. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – Т. 1. – 608 с.
8. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2. – 624 с.
9. Пагутяк Г. Кожен день інший: щоденник / Г. Пагутяк. – Львів: ЛА «Піраміда», 2013. – 192 с.
10. Пагутяк Г. Магнат : роман / Г. Пагутяк. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. – 256 с.
11. Пагутяк Г. Слуга з Добромиля : роман / Г. Пагутяк. – К. : Дуліби, 2006.
12. Рікер П. Сам як інший / пер. із фр.; П. Рікер. – К. : Дух і Літера, 2000. – 458 с.
13. Щасний Гербурт Ян. Розмисел про народ руський. Практика ракуська / Ян Щасний Гербурт // Слово многоцінне : хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу та Бароко XV – XVIII століть : у 4 кн. / упорядкування: Валерій Шевчук, Василь Яременко. – К. : Аконт, 2006. – Кн. 1. – С. 465-471.
14. Енциклопедія символів, знаків, емблем. – М. : Эксмо; С.-Пб. : Мидгард, 2006. – 608 с.

Natalya Chukhontseva

NARRATIVE DISCOURSES IN THE NOVEL BY H. PAHUTYAK «MAGNATE»

The paper analyzes the narrative specifics of the novel «The Magnate» by Halyna Pahutiak. The novel represents three narrative discourses: the intertext, consisting of the quotations and reminiscences from the main character's works – Jan Szczesny Herburt, the story of his ritual twin Severyn Nyklovsky, and also the author's comments given in the brackets. All these discourses explicate the motif of twins and form the author's neomyth in the spirit of Paul Ricoeur's concept, represented in his book «Oneself as another».

Key words : narrative, discourse, myth, mythologem, twins, archetype, neomyth.

Наталія Чухонцева

НАРРАТИВНИЙ ДИСКУРС В РОМАНЕ ГАЛИНЫ ПАГУТЯК «МАГНАТ»

В статье анализируется нарративная специфика романа Галины Пагутяк «Магнат», где выделяются три нарративные дискурсы: интертекст, который составляют цитаты и реминисценции из приведений главного героя – Яна Щасного Гербурта, повествование его ритуального двойника Северина Никловского, а также поданные курсивом в скобках авторские комментарии. Все эти дискурсы развивают экспликацию мотива двойничества и формируют авторский неомиф в духе концепции Поля Рикёра, изложенной в книге «Я сам – как другой».

Ключевые слова: нарратив, дискурс, миф, мифологема, двойничество, неомиф.
